

I. Skyba

SPECIFICITY OF SCIENCE IN THE CONTEXT OF ITS MORAL DIMENSION (CIVILIZATION ASPECT)

Introduction. The relevance of the research is determined by the ambivalence of applying scientific knowledge, which can bring humanity good and great harm. However, the issue is not science or scientific knowledge itself, but in whose hands it is, what social interests are behind it, what social and state structures direct its development, and according to which values. That is, the answer to the questions of the strategic development of science must certainly lie in its value, and moral dimension. **The aim and tasks** are a study of the specifics of science in the context of its moral dimension in the conditions of modern civilizational progress of mankind. **Research methods.** The methodological strategy of the research is based on socio-cultural, cultural-historical, systemic, and comparative methodological approaches in their dialectical unity. **Research results.** It is important that science, as a part of the culture, is guided by socio-cultural values in its development and does not lose touch with the real history of society. The problem of the relationship between science and morality is correlated with the relationship between science and practical activity. This problem also actualizes the social responsibility requirement of the scientific community not only for the direct result of the research but also for its practical use in various subsystems of society and social life. Science needs social control to be oriented to the service of social progress because, beyond social and moral use, scientific knowledge loses its cultural and humanistic dimension. **Discussion.** In the discussion, the author examines the issue of the relationship between science and religion, which is an important component of the issue of the relationship between science and morality. **Conclusion.** The main value criterion of modern scientific knowledge is the emphasis on the awareness of the socially significant limits of theoretical research, supplementing it with cultural and ethical parameters and humanistic guidelines. The value imperative largely determines the specifics of the professional ethics of the scientist himself, in particular, it presents a number of requirements for the ethics of the process of scientific creativity and dictates some moral norms of the scientist's creative activity. It is worth remembering that science is not an end in itself, it must serve man, his good.

Keywords: science, morality, religion, scientific knowledge, scientism, anti-scientism, socio-cultural development, society, culture, man.

УДК 17.023: 504 (045)

О. П. Скиба

ОСОБЛИВОСТІ ЕКОЛОГІЧНОГО ДИСКУРСУ В ІНФОРМАЦІЙНУ ЕПОХУ

Національний авіаційний університет,
e-mail: oksana.skyba@npp.nau.edu.ua

Анотація. У статті йдеться про те, що техногенне суспільство не лише забезпечило людству більш високий рівень життя, а і стало джерелом виникнення глобальних екологічних проблем. Вирішення цих проблем і відновлення порушеної екологічної рівноваги лише силами учених і мислителів є неможливим. Щоб змінити характер взаємодії людини і природи, необхідна екологізація всіх сфер діяльності людини та формування нових ціннісних гуманістичних орієнтирів, що стануть невід'ємною частиною екологічної культури сучасної людини. Становлення сучасного екологічного дискурсу тісно пов'язано з формуванням екологічної культури. Значний вплив на формування якої здійснюють такі відносно молоді науки, як екологічна етика, етика відповідальності тощо, що також створюють основу для формування такої науки, як екологія людини.

Ключові слова: екологічна відповідальність, екологічна культура, екологічне пізнання, екологія, екологічний дискурс, біосфера, екологія людини, інтернет-дискурс.

Вступ

Сьогодні людська цивілізація дарує людині такі технології і можливості, про які ще у минулому столітті люди могли лише мріяти і читати на сторінках романів письменників-фантастів. Техногенне суспільство не лише забезпечило людству більш високий рівень життя і комфорту, а і стало джерелом виникнення екологічних проблем, що сьогодні отримали статус глобальних. Серед них і проблема забруднення повітря (вічний смог над деякими містами), проблема забруднення Світового океану, яка призводить до дефіциту питної прісної води, проблема вичерпання природних ресурсів тощо. Ці проблеми виникли і накопичувалися досить давно, але усвідомлювати їхню загрозу для майбутнього людської цивілізації і шукати шляхи вирішення люди почали порівняно недавно, лише у минулому столітті.

Вирішення цих проблем і відновлення порушеної екологічної рівноваги лише силами учених і мислителів є неможливим. Необхідний комплексний підхід, щоб змінити характер взаємодії людини і її природного оточення, екологізація всіх сфер діяльності людини і формування нових ціннісних гуманістичних орієнтирів, що стануть невід'ємною частиною екологічної культури кожної сучасної людини. Такі зміни у взаємовідносинах системи «людина-

природа» – є, безсумнівно, неможливими без взаємодії всіх фахівців усіх сфер діяльності людини: економічної, науково-технічної, природоохоронної, законодавчої і навіть релігійної. Лише спільними зусиллями людина зможе нівелювати негативний антропогенний вплив на природу. Від багатьох досягнень цивілізації, подарованих науково-технічним прогресом, людство ніколи вже не зможе відмовитися. Однак «техногенне середовище», що виникло внаслідок непродуманої споживацької діяльності людини, загрожує руйнацією біосфері як цілісній екологічній системі. Тому зміна характеру взаємодії людини і природи стає однією з нагальних проблем сфери сучасного екологічного пізнання.

У попередній статті ми згадували, що основою появи і розвитку індустріального суспільства, впевнено проголошується науково-технічне знання, що виступає «найвищою цінністю і займає провідне місце у культурі епохи, а тому світ віддає під безконтрольну владу техніки, створивши умови для розвитку цивілізації, яка обожнює технологію» (Скиба 2022, 110). Слід відмітити, що якщо більшість людей збагнули небезпеку такого ставлення до природи порівняно недавно, то представники філософії життя звернули увагу на цю проблему значно раніше. Саме учені і мислителі-філософи першими почали усвідомлювати необхід-

ність зміни відношення людини до середовища свого природного існування і пошуку нових морально-етичних орієнтирів.

Схожі думки можна віднайти у роботі О. Єременко, що також відмічає прагнення учених у період появи і становлення науково-технічного знання, «завоювати» і «підкорити» світ природи (Єременко 2016). Як бачимо, таке споживацьке ставлення до природи формується протягом кількох століть і не може зникнути за один день. І у сучасному суспільстві, на жаль, достатньо тих підприємців, які ставлять на перше місце прибуток, нехтуючи екологічною безпекою, і дотримується думки «після нас хоч потоп». Тому, як слушно зауважує учений, сьогодні особливу увагу слід приділити саме проблемі формування екологічної культури людини, а отже, ще зі школи звертати увагу на організацію екологічної освіти.

М. Абисова присвячує свою роботу аналізу формування соціально-відповідального споживання як виду соціальної відповідальності, обумовленого бурхливим розвитком техносфери, тобто інтеграції технологій у суспільство і культуру. Поняття техносфера, на її думку, відображає властивість техніки не залишатися у вигляді локальних керованих об'єктів, але формувати власне середовище. Сучасний стан техногенної цивілізації можна назвати кризою через витіснення природного штучним. Техногенне суспільство, як квазіприродне утворення, сприймає норми технічної діяльності як природний горизонт розвитку подій. Тому політика соціально-відповідального споживання протиставляється діям комерційних корпорацій, що переслідують фінансово-економічні цілі за рахунок суспільного достатку, зокрема в питаннях охорони навколишнього середовища, соціальної стратифікації та заявляє про себе як форма громадянської і політичної дії» (Абисова 2022).

О. Сідоркіна у своїй роботі розглядає особливості формування екологічного знання на ранніх етапах розвитку суспільства, практично-діяльнісні засади реалізації екологічного імперативу у світогляді людини традиційного суспільства. Звертає увагу на значення вивчення екологічного досвіду для формування сучасної екологічної культури, адже екологічна культура традиційних суспільств виконувала функції самоорганізації та регулювання рівноваги у системі «людина-біосфера», зумовлюючи адаптивні виміри життєдіяльності людини (Сідоркіна 2022).

О. Матюхіна досліджує з філософсько-культурологічних позицій особливості розуміння такої етичної категорії як відповідальність у традиційній культурі. Відмічає її всеосяжний характер, синкретичну єдність відповідальності соціальної та екологічної; відмічає, що дослідження та використання надбань традиційної культури є необхідною умовою утвердження відповідальності як базової цінності сучасного суспільства (Матюхіна 2022). Слід відмітити, що далеко не всі учені дотримуються такої думки. Так, Дж. Каллікотт вважає, що зумовлені традиційною метафізикою моральні орієнтири можна вважати швидше за все причиною сучасної екологічної кризи, але не засобом для їхнього вирішення (Callicott 1985).

Н. Ченбай у своїй роботі досліджує феномен соціальної відповідальності на всіх її рівнях в умовах загострення глобальної екологічної кризи. Показує, що

причини її появи пов'язані з кризою духовності людства, яка й породила безвідповідальне і споживацьке ставлення людства до біосфери. Вказує, що осмислення кола проблем, пов'язаних із складною екологічною ситуацією у світі, та пошук дієвих шляхів у напрямку їхнього вирішення вимагає докладання спільних зусиль науковців різних галузей, так і філософів задля спільної стратегії виживання людства (Ченбай 2022).

Л. Дротянко приділяє увагу проблемі збереження людської ідентичності в контексті системи «людина-природа» в умовах поглиблення глобальної екологічної кризи на межі XX і XXI століть. Здійснює аналіз різних точок зору у сучасній науці на проблему природи людини, природних і соціокультурних чинників, що ведуть до трансформації людської природи (Дротянко 2022). У роботі окреслюються позитивні і негативні наслідки трансформації людини, пов'язані із застосуванням біотехнологій, генної інженерії, досягнень фармакології тощо.

А. А. Нейс пропонує нові зразки екологічної глибинної свідомості, які визнають гармонійний розвиток людства і природи. Учений підкреслює, що розквіт людської цивілізації та інших форм життя на планеті володіє власною внутрішньою цінністю, яка не може бути визначена лише через поняття корисності для людини (Naess 1989). Л. Еверден відмічає увагу, що, на відміну від традиційної науки, об'єктом вивчення екологічного пізнання є не предмети, а відношення (Everden 1995), тобто увага учених зміщується на дослідження саме відносин в системі «людина-біосфера».

Отже, на сучасному етапі розвитку суспільства загострення екологічної ситуації у світі, а також реальна загроза її подальшого погіршення, ставлять проблему збереження природи на одне із перших місць глобальних проблем людства. Формування сучасного екологічного дискурсу тісно пов'язано з формуванням екологічної культури, пошуком нових морально-етичних ціннісних орієнтацій, значний вплив на формування яких здійснюють такі досить молоді науки, як екологічна етика, етика відповідальності тощо, що змінюють характер взаємовідносин системи «людина-природа» та створюють підґрунтя для формування такої науки, як екологія людини.

Мета і завдання

Сьогодні людство почало усвідомлювати, що екологічна ситуація на планеті, спровокована нестримним техногенним розвитком цивілізації, створює загрозу для майбутніх поколінь. І цю загрозу неможливо усунути лише силами учених і природоохоронних організацій: кожна людина повинна докласти зусиль, щоб змінити характер взаємодії з природою. Саме тому проблема формування у людини екологічної відповідальності за наслідки своєї діяльності стає однією з найбільш важливих на шляху до гармонізації взаємовідносин у системі «людина-природа». Сучасний етап розвитку суспільства поставив перед людством низку проблем, шляхи пошуку вирішення яких розширюють межі екологічного знання і стають причиною виникнення нових наук на межі, таких як: біоекологія; техноекоекологія; екологія людини; космічна екологія тощо. Сучасний інформаційно-комуніка-

тивний простір сприяє перетину різних каналів комунікації екологічних наук і формує специфічний екологічний інтернет-дискурс, що характеризується, за словами Н. Гудзь, інтертекстуальністю, глобальністю, жанровою різноманітністю, інтерактивністю, множинністю авторства, специфічним мовним оформленням, дискретністю, динамічністю і наявністю комплексу правил, що регулюють поведінку комунікантів (Гудзь 2015, 4). Тому виникає необхідність у дослідженні особливостей функціонування екологічного дискурсу в інформаційну епоху та його впливу на функціонування екологічної сфери знання.

Методологія дослідження

Теоретико-методологічною основою дослідження виступають загальнонаукові та спеціальні методи і підходи, за допомогою яких досліджуватимуться особливості становлення сучасного екологічного дискурсу та екології людини. В якості одного із таких було використано компаративно-аксіологічний метод, а також комплексний та системний підходи. Компаративно-аксіологічний метод використовується при дослідженні динаміки змін ціннісних орієнтацій. Системний і комплексний підходи використовуються через складність і динамічність об'єкта дослідження, чому не в останню чергу сприяють сучасні інформаційно-комунікаційні системи, що надають комунікантам можливість більш широкої соціальної взаємодії, але через інформативність, можливість взаємного впливу та діалогічність екологічного дискурсу ускладнюють процес його дослідження. Системний підхід дозволяє також виявити і проаналізувати як окремі елементи екологічного дискурсу, що впливають на зміну відношення людини до природи, так і забезпечує вивчення об'єкта як єдиного цілого, певної системи.

Результати

За часів первісного суспільства свідомість людини мала міфологічний характер і для неї були характерними споглядальність, синкретизм і одухотворення природних процесів і явищ, що й було основою ставлення людини до природи у ті часи загалом. Однак у процесі історичного розвитку суспільства екологічна свідомість зазнає певних змін. На ранніх етапах розвитку суспільства людина вважала себе невід'ємною частиною природи (тотемістичні і анімїстичні уявлення про світ). На формування такої позиції не в останню чергу впливала повна залежність людини від природного середовища існування (рибальство, полювання, збиральництво тощо) до появи і розвитку землеробства та скотарства. Поступово формується відчуження людини від природи: думка про вищість людини по відношенню до природи звучить ще в епоху Античності. За словами того ж Ціцерона, «природа змусила всі інші істоти нахилитися до Землі, щоб приймати їжу, а одну лише людину підняла і змусила дивитися на небо» (Ціцерон). Однак саме в епоху Середньовіччя християнство остаточно руйнує язичницький анімїзм і дає людству можливість виправдати безжалюно експлуатацію природи, проголосивши людину «вінцем творіння». І остаточно посилюється відчуження людини і природи

після промислової революції, що розпочалася в епоху Нового часу.

Сьогодні ж, коли подолання глобальних проблем людства без зміни екологічної парадигми є неможливим, християнство засуджує споживацьку ідеологію і робить свій внесок у формування нових гуманістичних цінностей у сфері екологічного знання. Все це робить актуальним вивчення екології людини, адже розкриття природи людини допоможе налагодити новий характер взаємовідносин систем «людина-природа, «суспільство-природа». У вітчизняній традиції екологія людини розглядається як дослідження відносин і зв'язків індивіда з природним, техногенним і соціокультурним середовищем, тобто є вивченням самого найширшого дослідження суб'єкт-суб'єктних і суб'єкт-об'єктних взаємовпливів з метою не лише для найбільш адекватної адаптації до середовища, а і для досягнення стану «повного фізичного, душевного, соціального благополуччя» (Дуднікова 2009). В екології людини при дослідженні подібних аспектів взаємовідносин системи «людина-природа» звертають увагу на те, на якому рівні і в якому масштабі вони відтворюються, так як від них залежить і масштаб екологічних відносин. Тому вивчення екології людини на глобальному рівні можливе, хоч і є максимально складним процесом, для якого необхідне максимально можливе урахування і синтез чинників і детермінант (антропогенних, техногенних, культурних, морально-етичних тощо). Як бачимо, у центрі екологічного знання опиняється людина, тому лише комплексний цілісний підхід до пізнання природи людини може стати новим підходом для подолання глобальної екологічної кризи, і вироблення нової життєвої позиції, пов'язаної з новими морально-етичними цінностями, що сформує нову екологічну відповідальність.

Сфера екологічного пізнання в інформаційну епоху розглядається з точки зору різноманітних аспектів: соціологічного, юридичного, економічного, геополітичного тощо, кожен із яких відкриває нові грані даної науки. Відповідно до яких виникають різні дисципліни, такі як соціоекологія; соціально-економічна екологія, геоекологія; біоекологія; техноеккологія; космічна екологія тощо. А екологічна етика, екологія культури, етика «благоговіння перед життям», (А. Швейцера), етика природи (О. Леопольда); вчення про біосферу і ноосферу (В. Вернадського) тощо свідчать про появу в екологічній сфері нових ціннісних гуманістичних орієнтирів, що також здійснили свій певний вплив на формування і становлення екології людини. Як бачимо, екологія людини як наука виникає на межі багатьох наук, містить у собі ідеї багатьох учених і продовжує взаємодіяти сьогодні з іншими науками (філософією, біологією, географією, медициною тощо). В умовах сучасної глобальної екологічної кризи основна увага повинна бути звернена на людину, бо саме внаслідок її техногенної діяльності людство підійшло до межі фізичного знищення. І тому для гармонізації стосунків системи «людина-природа» з метою збереження біосфери, в першу чергу, мають значення дослідження нових форм взаємодії систем «людина-суспільство», «суспільство-природа» на глобальному і регіональному рівнях.

Обговорення

Екологія як наука з'являється ще у другій половині XIX століття. Вважають, що поняття «екологія» вводить у науковий обіг наприкінці XIX століття німецький вчений Е. Геккель. Дане поняття походить від грецьких слів «oikos», що означає «дім, помешкання, місце перебування» та «logos» – «наука». Під екологією Е. Геккель розумів вивчення всієї сукупності взаємовідносин тварини з навколишнім середовищем, з тими тваринами і рослинами, з якими вона прямо чи опосередковано вступає в контакт. Подальший розвиток екологічного знання характеризувався переходом від вивчення поведінки та умов життя окремих організмів до вивчення спільнот, від статичної до динамічної, від безпосередніх впливів до опосередкованих, тобто від вивчення екології окремих осіб до екології біоценозів.

Спочатку екологія розвивається в рамках біології, але поступово вона виходить за її межі і стає основою для розвитку цілої галузі знань, що містить у собі десятки міждисциплінарних наук. Причиною появи широкого комплексу екологічних наук стає усвідомлення людиною для майбутнього людства екологічної загрози, зумовленої нестримним техногенним розвитком, що не просто завдає шкоди природі, а і підриває здатність біосфери до самовідновлення. Відповідно, вирішення такої глобальної екологічної проблеми є можливим лише при спільних зусиллях фахівців усіх галузей. Поступово формується фаховий екологічний дискурс, що у сучасному суспільстві має свою специфіку і містить у собі процес екологізації не лише наукової сфери, а й економічної, політичної, управлінської тощо.

І. Скиба у своїй роботі проводить дослідження особливостей сучасного екологічного дискурсу. Відзначаючи, що екологічний дискурс може розглядатися з двох точок зору: по-перше, як дискурс, який обмежений виключно питаннями екології як науки; по-друге, як дискурс середовища, що оточує людину в її життєдіяльності, автор досліджує екологічний дискурс здебільшого в широкому сенсі слова, що означає екологію розуму, екологію пізнання, дії, комунікації, творчості тощо. Такий ракурс дослідження, на думку І. Скиби, надає екологічному дискурсу антропологічного виміру, а методологічні основи нових гуманітарних (філософських, соціологічних, психологічних, педагогічних, освітніх тощо) парадигм, зокрема стратегії екологічного мислення та екологічної етики, при цьому виявляють значимість на основі міждисциплінарного синтезу знань на рівні дискурсу (Скиба І. 2021).

У контексті загострення екологічної ситуації у світі учені приділяють все більше уваги дослідженню особливостей екологічного дискурсу. Так, Н. Гудзь у своїй роботі описує особливості екологічного дискурсу в інформаційну епоху, відзначаючи появу екологічного інтернет-дискурсу. Екологічний інтернет-дискурс Н. Гудзь визначає як сукупність тематично об'єднаних екологічною проблематикою письмових та усно-письмових, пов'язаних гіперпосиланнями електронних текстів, доступних через мережу Інтернет і спрямованих на відображення взаємодії людини й довкілля, наслідків такої взаємодії, інформування населення про стан довкілля та формування еколо-

гічної свідомості суспільства. Також дослідниця звертає увагу на комунікативну взаємодію між міжнародними неурядовими природоохоронними організаціями та інтернет-користувачами через офіційні веб-сайти міжнародних неурядових природоохоронних організацій, які є гіпержанром екологічного інтернет-дискурсу та інкорпують у собі такі жанри, як: екологічні інтернет-новини, блоги екологічної тематики, соціальна екологічна інтернет-реклама та жанр коментаря, який забезпечує зворотній зв'язок з інтернет-користувачами (Гудзь 2015, 4). Поява екологічного інтернет-дискурсу відкриває небачені раніше можливості для розповсюдження екологічних знань, і формування екологічної свідомості і екологічної культури на якісно новому рівні. Формування ж сучасного екологічного дискурсу відбувається в процесі поступового осмислення взаємозв'язку екологічних проблеми сучасності зі споживацьким ставленням людини до середовища свого існування у системах «людина-природа» і «суспільство-природа». Тому вирішення екологічних проблем певною мірою носить світоглядний і морально-етичний характер і є неможливим без появи гуманістичних ціннісних орієнтацій у сфері екологічного пізнання.

Висновки

У сучасному суспільстві від зміни ставлення людини до природного середовища на всіх рівнях відносин від державного до особистого залежить майбутнє людства. Тому сьогодні як ніколи є актуальним пошук шляхів подолання екологічної кризи через зміну екологічної парадигми, узагальнення і переосмислення досвіду, отриманого в результаті розвитку сфери екологічного пізнання. Через це дослідження динаміки і закономірностей становлення сучасного екологічного дискурсу дозволить виявити недоліки у сучасних підходах до розвитку екологічної освіти та формування екологічної культури. Аналіз тенденцій розвитку сучасного екологічного знання виявив, що значний вплив на реформацію підходів до формування екологічної освіти і екологічної культури здійснює інтернет-дискурс, що дозволяє поєднати в одному інформаційно-комунікативному просторі не лише природничо-наукові, а й соціо-гуманітарні, інженерно-технічні, політичні підходи до дослідження й осмислення екологічної проблематики. Так, наприклад, без комплексного підходу не зняти суперечність між прагненням підприємців отримувати найбільший прибуток в економіці і при цьому дотримуватися норм екологічної безпеки. А дана суперечність впливає на вибір стратегій і прийняття рішень у політичній і адміністративно-управлінській сфері.

Сьогодні в інформаційно-комунікативному просторі здійснюється освітня і професійна діяльність, відбувається спілкування на різних рівнях у різноманітних соціальних мережах і форумах, формується суспільна думка, що здійснює певний вплив на політичну і управлінську сферу, і, відповідно, на місце і роль екологічних імперативів в системі сучасної культури і освіти. Яким буде третє тисячоліття, залежить від вирішення тих гострих екологічних проблем, які поставили людство на межу

фізичного самознищення. У наш час спільними зусиллями людей є можливість перейти від споживацького ставлення до природи, основаного на людській винятковості, до регулювання соціо-природних відносин на основі гармонійного розвитку системи «людина-суспільство-природа».

Список літератури

1. Abysova M. Socially responsible consumption in the conditions of sharpening of contradiction between artificial and natural. *Вісник Національного авіаційного університету*. 2022. Вип. 1 (35). С. 30-34. (Серія: «Філософія. Культурологія»).
2. Callicott B. Intrinsic Value, Quantum Theory and Environmental Ethics. *Environmental Ethics*. Vol. 7(3). 1985. P. 257-275.
3. Everden, Neil. 1993. *The Natural Alien: Humankind and Environment*. Toronto. University of Toronto Press. <https://utorontopress.com/9780802077851/the-natural-alien/>
4. Naess A. *Ecology, Community and Lifestyle: Outline of an Ecosophy*. New-York: Cambridge University Press, 1989. P. 223
5. Гудзь Н. О. Англомовний екологічний інтернет-дискурс: аксіологічний та комунікативно-прагматичний аспекти (на матеріалі веб-сайтів неурядових природоохоронних організацій): автореф. дис. на здобуття наукового ступеня канд. філол. наук: 10.02.04 Житомирський державний університет імені Івана Франка, Київ, 2007. 22 с.
6. Дротянко Л. Г. Трансформація людської природи в контексті системи «людина-природа». *Вісник Національного авіаційного університету*. 2022. Вип. 1 (35). С. 5-10. (Серія: «Філософія. Культурологія»).
7. Дуднікова І. І. Соціально-філософський дискурс екології людини. Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії. 2009. Вип. (37). С. 226-233 («Філософія»).
8. Єременко О. В. Принципи і напрями розвитку екологічної культури. Молодий вчений. 2016. Вип. 11.1 (38.1). С. 25-28.
9. Матюхіна О. А. Синкретична єдність соціальної та екологічної відповідальності в традиційній культурі. *Вісник Національного авіаційного університету*. 2022. Вип. 1 (35). С. 80-85. (Серія: «Філософія. Культурологія»).
10. Сідоркіна О. М. Культурно-екологічні виміри буття людини на ранніх етапах суспільного розвитку. *Вісник Національного авіаційного університету*. 2022. Вип. 1 (35). С. 53-56. (Серія: «Філософія. Культурологія»).
11. Скиба І. П. Культура як спосіб взаємозв'язку суспільства з природою. *Вісник Національного авіаційного університету*. 2022. Вип. 1 (35). С. 105-110. (Серія: «Філософія. Культурологія»).
12. Скиба О. П. Релігійні комунікації і екологічна відповідальність сучасної людини. *Вісник Національного авіаційного університету*. 2022. Вип. 1 (35). С. 110-115. (Серія: «Філософія. Культурологія»).
13. Ціцерон М. Про закони. [сайт]. URL: https://www.ae-lib.org.ua/texts/cicero_de_legibus_ua.htm
14. Ченбай Н. А. Соціальна відповідальність в умовах глобальної екологічної кризи. *Вісник Національного авіаційного університету*. 2022. Вип. 1 (35). С. 120-122. (Серія: «Філософія. Культурологія»).

References

1. Abysova, Mariia. 2022. "Socially responsible consumption in the conditions of sharpening of contradiction between artificial and natural". *Visnyk Natsionalnoho aviatyinoho universytetu. Seriya: Filosofiiia. Kulturolohiia, Proceedings of the National Aviation University. Series: Philosophy. Cultural Studies* 1 (35): 30-34.

Filosofiiia. Kulturolohiia, Proceedings of the National Aviation University. Series: Philosophy. Cultural Studies 1 (35): 30-34.

2. Hudz, Nina. 2007. "Anhlomovnyi ekolohichnyi internet-dyskurs: aksiolohichnyi ta komunikatyvno-prahmatychnyi aspekty (na materialii veb-saitiv neuriadovykh pryrodookhoronnykh orhanizatsii)". [English-language environmental Internet discourse: axiological and communicative-pragmatic aspects (on the material of the websites of non-governmental environmental organizations)]. Extended abstract of PhD diss., Zhytomyrskyi derzhavnyi universytet imeni Ivana Franka.
3. Drotianko, Liubov. 2022. "Transformatsiia liudskoi pryrody v konteksti systemy «liudyna-pryroda»" [Transformation of human nature in the context of the "man-nature" system]. *Visnyk Natsionalnoho aviatyinoho universytetu. Seriya: Filosofiiia. Kulturolohiia, Proceedings of the National Aviation University. Series: Philosophy. Cultural Studies* 1(35): С. 5-10.
4. Dudnikova, Iryna. 2009. "Sotsialno-filosofskyi dyskurs ekolohii liudyny". [Socio-philosophical discourse of human ecology]. *Humanitarnyi visnyk Zaporizkoi derzhavnoi inzhenernoi akademii*. (37). С. 226-233.
5. Yeremenko, Olha. 2016. "Pryntsyipy i napriamy rozvytku ekolohichnoi kultury" [Principles and directions of development of ecological culture]. *Molodyi vchenyi*. Вип. 11.1 (38.1). С. 25-28.
6. Matiukhina, Olesandra. 2022. "Synkretychna yednist sotsialnoi ta ekolohichnoi vidpovidalnosti v tradytsiinii kulturi". [Syncretic unity of social and environmental responsibility in traditional culture]. *Visnyk Natsionalnoho aviatyinoho universytetu. Seriya: Filosofiiia. Kulturolohiia, Proceedings of the National Aviation University. Series: Philosophy. Cultural Studies* 1 (35): 80-85.
7. Sidorkina, Olena. 2022. "Kulturno-ekolohichni vymiry buttia liudyny na rannikh etapakh suspilnoho rozvytku". [Cultural and ecological dimensions of human existence at the early stages of social development]. *Visnyk Natsionalnoho aviatyinoho universytetu. Seriya: Filosofiiia. Kulturolohiia, Proceedings of the National Aviation University. Series: Philosophy. Cultural Studies* 1 (35): 53-56.
8. Skyba, Ivan. 2022. "Kultura yak sposib vzaiemozv'язku suspilstva z pryrodoiu". [Culture as a way of interaction between society and nature]. *Visnyk Natsionalnoho aviatyinoho universytetu. Seriya: Filosofiiia. Kulturolohiia, Proceedings of the National Aviation University. Series: Philosophy. Cultural Studies* 1 (35): 105-110.
9. Skyba, Oksana. 2022. "Relihiini komunikatsii i ekolohichna vidpovidalnist suchasnoi liudyny" [Religious communications and environmental responsibility of modern man]. *Visnyk Natsionalnoho aviatyinoho universytetu. Seriya: Filosofiiia. Kulturolohiia, Proceedings of the National Aviation University. Series: Philosophy. Cultural Studies* 1 (35): 110-115.
10. Tsitseron, Mark. Pro zakony [About laws]. https://www.ae-lib.org.ua/texts/cicero_de_legibus_ua.htm.
11. Chenbai, Natalia. 2022. "Sotsialna vidpovidalnist v umovakh hlobalnoi ekolohichnoi kryz" [Social responsibility in the conditions of the global environmental crisis]. *Visnyk Natsionalnoho aviatyinoho universytetu. Seriya: Filosofiiia. Kulturolohiia, Proceedings of the National Aviation University. Series: Philosophy. Cultural Studies* 1 (35): 120-122.
12. Callicott, Baird. 1985. "Intrinsic Value, Quantum Theory and Environmental Ethics". *Environmental Ethics* –7(3). 257-275.
13. Everden, Neil. 1995. *The Natural Alien: Humankind and Environment*. Toronto: University of Toronto Press. <https://utorontopress.com/9780802077851/the-natural-alien>
14. Naess, Arne. 1989. *Ecology, Community and Lifestyle: Outline of an Ecosophy*. New-York: Cambridge University Press, 1989. P. 223.

О. П. Скиба

ОСОБЕННОСТИ ЭКОЛОГИЧЕСКОГО ДИСКУРСА В ИНФОРМАЦИОННУЮ ЭПОХУ

Аннотация. В статье идет речь о том, что техногенное общество не только обеспечило человечеству более высокий уровень жизни, но и стало источником возникновения глобальных экологических проблем. Решение этих проблем и восстановление нарушенного экологического равновесия только силами ученых и мыслителей невозможно. Чтобы изменить характер взаимодействия человека и природы, необходима экологизация всех сфер деятельности человека и формирование новых ценностных гуманистических ориентиров, которые станут неотъемлемой частью экологической культуры современного человека. Становление современного экологического дискурса тесно связано с формированием экологической культуры, значительное влияние на формирование которой оказывают такие относительно молодые науки как экологическая этика, этика ответственности и т.д., которые также создают основу для формирования такой науки как экология человека.

Ключевые слова: экологическая ответственность, экологическая культура, экологическое познание, экология, экологический дискурс, биосфера, экология человека, интернет-дискурс.

O. Skyba

FEATURES OF ENVIRONMENTAL DISCOURSE IN THE INFORMATION AGE

Introduction. The article states that at the current stage of society's development, the aggravation of the ecological situation puts the problem of nature conservation as one of the first places of global problems of mankind. And the formation of modern ecological discourse is closely related to the formation of ecological culture and the search for new moral and ethical value orientations. **The aim and tasks** are studies of the peculiarities of the functioning of ecological discourse in the information age and its influence on the functioning of the ecological sphere of knowledge. **Research methods.** The theoretical and methodological basis of the study of the modern ecological discourse is the comparative and axiological, systemic, and complex approaches. **Research results.** Human ecology as a science arises at the crossroad of many sciences including the ideas of many researchers and continues to interact today with other sciences (philosophy, biology, geography, medicine, etc.). In the conditions of the modern global ecological crisis, the main attention should be directed to man, because the former is a result of the technogenic activity that humanity has come to the brink of physical destruction. And therefore, to harmonize the relations of the "human-nature" system with the aim of preserving the biosphere, the research of new forms of interaction of the "human-society", and "society-nature" systems at the global and regional levels is primarily important. **Discussion.** At first, ecology develops within the framework of biology, but gradually it goes beyond it and becomes the basis for the development of dozens of interdisciplinary sciences. The reason for the emergence of a wide range of environmental sciences is the awareness of an ecological threat to the future of humanity. Accordingly, solving such a global environmental problem is possible only with the joint efforts of specialists from all fields. A professional ecological discourse is gradually being formed, which in modern society has its own specificity and reveals unprecedented opportunities for the dissemination of ecological knowledge, the formation of ecological consciousness, and ecological culture at a qualitatively new level. **Conclusion.** Studying the dynamics and regularities of the development of the field of ecological knowledge and modern ecological discourse will reveal the shortcomings in current approaches to the development of environmental education and the formation of ecological culture.

Keywords: ecological responsibility, ecological culture, ecological knowledge, ecology, ecological discourse, biosphere, human ecology, Internet discourse

УДК 291.11 (045)

Н. А. Ченбай

**ПРОБЛЕМА КРИЗИ ДУХОВНОСТІ
В КОНТЕКСТІ НОВИХ ЦИВІЛІЗАЦІЙНИХ ВИКЛИКІВ**

Національний авіаційний університет
ORCID: 0000-0003-3744-3166

Анотація. Стаття присвячена дослідженню проблеми подолання глибокої духовної кризи, яка охопила людство на сучасному етапі розвитку цивілізації. Висвітлені різні підходи щодо виявлення причин і особливостей прояву кризових явищ у духовному житті суспільств і цивілізацій. Сконцентрована увага на необхідності розробки нових стратегій соціалізації особистості. Обґрунтовується думка про те, що найперспективнішим сценарієм цивілізаційного розвитку в майбутньому стане партнерство різних цивілізацій і культур, реалізувати який можна лише за умов відродження духовності.

Ключові слова: криза, духовність, людина, суспільство, культура, цивілізація, виклики.

Вступ

Початок нового тисячоліття можна визначити часом підведення підсумків усієї попередньої історії. Справді, вражаючи досягнення науково-технічної революції в другій половині минулого століття принесли частині людства процвітання й свободу. Представники різних культур і цивілізацій отримали нові можливості для спілкування, обговорювання на рівних їхніх інтересів, окреслення спільних цілей за умов збереження індивідуальної самобутності і власної системи переконань. Та більшість людей у світі залишилися в стані підкорення, приниження і зубожіння. З часом економічні контрасти між країнами лише посилюються. Так, багаті, розвинені країни стають все багатшими, а бідні – все біднішими. Справді, сучасний світ сповнений нерівності й різних парадоксів. Техніка дійсно зробила нас сильнішими. Та чи зробила техніка сильнішою просто людину, окрему людину?

Визнано, що розвиток будь якої цивілізації повинен відбуватися шляхом безупинного поступального прямування до духовного зростання. В теорії так, але, як показала практика, на цьому шляху

постійно виникають різні пастки, які спроможні надломити і навіть знищити цивілізацію. Так, на початку XXI ст. симптоми різкого духовного відставання цивілізацій стали не просто очевидними – вони загрожують розвитку та навіть існуванню деяких цивілізацій у майбутньому. Саме тому серед багатьох проблем загальносвітового масштабу, які накопичувалися впродовж десятиліть, на перший план висувається проблема подолання глибокої духовної кризи, яка вразила людство як у локальному, так і в глобальному вимірах. Такий стан змусив багатьох філософів, соціологів, культурологів, представників духовенства, письменників, учених, діячів культури об'єднати зусилля для пошуків способів подолання означеної кризи. При цьому з'ясувалося, що в колах дослідників не існує одностайної думки як щодо причин виникнення кризи, так і щодо способів її подолання.

Мета дослідження

Виходячи із зазначеного, метою даного дослідження є виявлення причин і особливостей проявів кризи духовності як окремої людини, так і